

DEN RØDE TRAAD

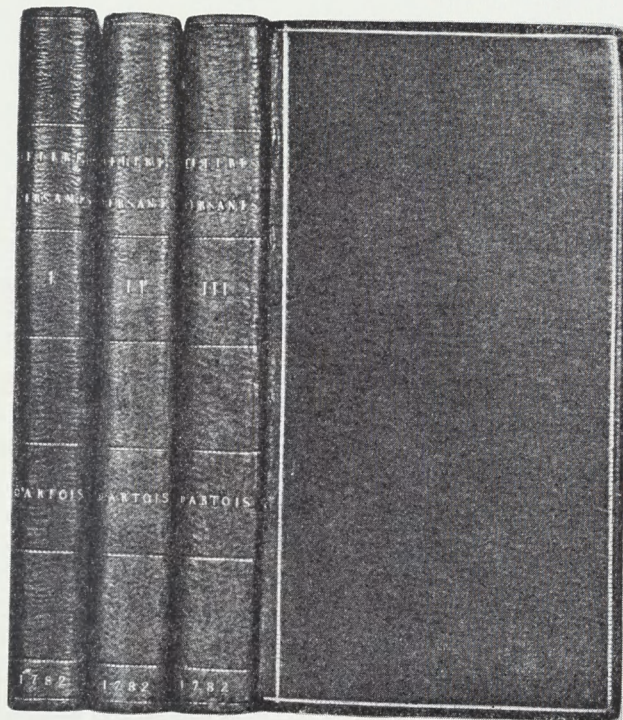
Af H. P. ROHDE

Studier i engelske Bogbind fra Slutningen af det
attende Aarhundrede.

Til Det kongelige Biblioteks mangfoldige og forskelligartede Skatte hører ogsaa en Fylde af kostelige Bogbind. De er ikke udskilt som nogen særlig Afdeling, men findes spredt over hele den udstrakte Række af Magasiner. Mange af disse Bind er allerede kendt gennem Beskrivelser og Afbildninger, andre kan man finde frem til ved at granske den Samling af haandskrevne Notater, som de — forøvrigt ret faa — Bibliotekarer har efterladt sig, der har interesseret sig for dette særlige Omraade. Men nogen egentlig Registrant foreligger ikke. Og selvom de største Sjældenheder og mest iøjnefaldende Bind vel forlængst er fremdraget, er der dog stadig Mulighed for at gøre Fund.

For Bogbindsforskningen var det naturligvis i høj Grad ønskværdigt, hvad ogsaa Svend Dahl, den tidligere Rigsbibliotekar, har været inde paa, om der skabtes katalogmæssigt Overblik over Bibliotekets Fond af mere værdifulde Bind. Men den herskende Tingenes Tilstand har unægtelig sin Charme, om den end kun er for de faa, der nyder det Privilegium til daglig at færdes mellem Det kongelige Biblioteks lange Bogrækker. Mine Efterfølgere, der forhaabentlig blot behøver at lade Fingrene løbe hen over nogle Kartotek kort for at finde det eller det franske, italienske eller spanske Bind fra den og den Tid, er i Grunden slet ikke at misunde. Hvis en Bibliotekar i denne lykkelige Fremtid under sit Arbejde tilfældigt faar et eller andet ejendommeligt Bogbind i Haanden, kan han være temmelig sikker paa, at det allerede har sit Signalement i Kataloget, og saa gør han næppe mere ud af den Sag. Idag derimod ser han det uvilkaarlig nøjere an.

Saaledes gik det mig ikke længe efter min Ansættelse paa Biblioteket. Tre smaa Bøger, ens indbundet i rødt Maroquin, ved Siden af den Bog, jeg skulde sætte paa Plads, fangede min Opmærksomhed. Jeg aabnede det første Bind og fandt en flygtig Blyantspaategning, der angav Bogen som indbundet af en af de største Bogbindere, der har levet. Jeg havde ikke anet, at Biblioteket ejede Prøver paa denne Bogbinders Mester-

skab. Ingen andre i Huset vidste det. Kun paa Bogens Kort i Forfatterkartoteket stod en tilsvarende Notits. Men var det rigtigt? Hvorfor havde Bogen da aldrig været udstillet eller fundet Omtale? Almindelig bekendt fandtes kun eet Bind af denne Bogbinder indenfor Landets Grænser, og det var paa Kunstindustrimuseet. Skulde der virkelig findes et til? Det maatte siges at være en nærmere Undersøgelse værd.

Den overraskende Paategning var affattet paa Engelsk og lød i al sin Korthed: »Bound by Roger Payne«.

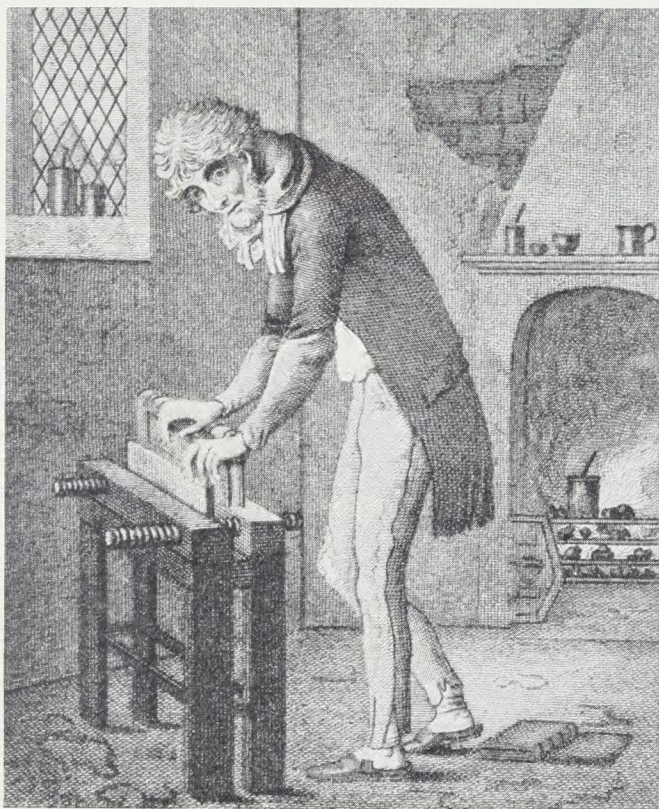
De tre smaa Bind i rødt »straight grain« Maroquin. Er de bundet ind af Roger Payne?

Roger Payne. Navnet er endnu kun kendt af en snæver Kreds, ligesom Interessen for Bogbind endnu kun deles af faa, men indenfor sit Felt er Roger Payne saa stor og ejendommelig en Kunstner, at hans Navns magiske Klang før eller senere vil gaa op for alle, der har blot den mindste Sans for Kunstens og Kunsthaandværkets evige Værdier.

Det er ikke let i faa Ord at karakterisere denne mærkelige Bogbinder. En Kunstner og en Haandværker af Guds Naade i samme Person. Naturligvis kan man opregne Særegenheder i Dekoration, Særegenheder i Valg af Materialer, Særegenheder i Udførelse, og man kan støtte Beskrivelser ved Afbildninger, men det gælder her, i det mindre, som ved al virkelig stor Kunst, at det egentlige naar man først ved umiddelbar Kontakt med Værket. Man maa holde et Bogbind af Roger Payne i Haanden, som det er dets Bestemmelse, før man fatter hans Storhed. Det store ligger maaske ikke i Dekorationen, der ofte — men langt fra altid — er præget af Enkelthed og Diskretion. Maaske heller ikke i selve Haandværket, ialfald ikke i Præcision og Nøjagtighed, som man kan finde fuldkomnere hos mange langt ringere Bogbindere. Det store og mærkelige ved Roger Payne-Bindet ligger maaske først og fremmest i den ejendommelig levende Helhed, det udgør. Man spørger sig selv, hvor længe Payne har været om at udføre et saadant Bind, hvor længe han har vendt og drejet det, holdt det ud fra sig til Bedømmelse, taget fat paa det igen, før han endelig har sluppet det og været tilfreds. Der er en indre Spænding, et forunderligt Samspil ikke blot mellem selve Dekorationens ofte utallige, uendelig smaa Elementer, men mellem Bog, Dekoration og Skindbehandling, mellem Linje- og Farvevirkning, der maaske bedst illustreres ved at gribe til saa fjern en Sammenligning som Spændingen og Helheden i et Maleri af Cezanne, bygget op sendrægtigt med tøvende, vælgende og vragende Penselstrøg.

En Særling som Cezanne har han ialfald sikkert været, et Menneske, for hvem den skabende Virksomhed var en Besættelse. Det lidt man ved og det meget der fortælles, rent bortset naturligvis fra hans efterladte Arbejder, tyder paa det. Han fødtes 1739 og virkede som Bogbinder i London fra omkring 1766 til sin Død 1797. Han har haft rige Kunder, Mænd som Lord Spencer og the Rev. C. M. Cracherode, og billig var han ikke. En bevaret Regning til Lord Spencer nævner en Sum af 16 Pund og 7 Shilling for Indbinding af en Udgave af Aischylos. Det var

meget, navnlig dengang. Men fattig var han vist alligevel. Et Kobberstik, som hans Beskytter Boghandleren Thomas Payne — trods Navnet iøvrigt ikke nogen Slægtning — lod udføre kort efter hans Død, viser ham staaende i sit uordentlige Værksted, mager og ussel at se til, med Tøjet i Pjalter, en forhutlet Person, der stirrer tungsindigt frem for sig.

Overleveringen tilskriver hans daarlige Økonomi Drukkenskab. C. J. Davenport, om hvis store Roger Payne-Bog det drilagtigt er blevet sagt, at den gentager mange sejlivede Payne-Myter og opfinder en Del nye, er paa dette Punkt pludselig mærkværdig nøgtern. Han finder det usandsynligt, at saa propert Haandværk skulde være udført af en fortrukken Mand, og uden at begrunde det nærmere giver han et lille

Kobberstik af Roger Payne i sit Værksted, udført kort efter hans Død.

Vers, Payne engang skrev i en Bog, han havde til Indbinding, om »The wines of the Ancient«, hele Ansvarret:

*»Falernian gave Horace, Vergil Fire,
and barley-wine my British muse inspire.«*

Der er sikkert ikke Grund til at tage dette Davenports besynderlige Anfald af kritisk Sans højtideligt. Vel er Dibdin, den store engelske Bibliograf og en af Hovedkilderne til vor Viden om Payne, muligvis ikke noget Sandhedsvidne, men han kunde dog næppe, selv yngre Samtidig af Payne, samtidig med at flere, der havde kendt Payne, endnu levede, have skrevet Side op og Side ned om Paynes Svaghed for stærke Drikke, hvis det havde været helt grebet ud af Luften. Payne — siger Dibdin — kunde have haft Vogne i sine Yndlingsfarver Oliven og Skarlagen og Heste saa brune som kun hans eget brune »russia-binding«, hvis ikke han havde været saa uhjælpelig forfalden til »barley-broth«.

Det har sikkert heller ikke gavnet Payne, at han en Tid i David Weir havde en Kompagnon, der var saa forfalden til Spiritus, at han, efter hvad en samtidig Kilde meddeler, sjældent begyndte at arbejde før Torsdag. Iøvrigt har faa, om nogen Bogbinder, været saa ene om sit Arbejde som Roger Payne. Ikke nok med at han baade indbandt og forgyldte sine Bøger selv, det var allerede dengang som idag et Særsyn. I de berømte Bind af hans store franske Samtidige, Derôme f. Eks., er det jo kun Forgylderarbejdet, der skyldes Derôme. Payne tegnede Dekorationen, han tegnede Stemplerne — som han ikke kunde faa smaa nok — og han fremstillede Stemplerne selv. I den nylig udkomne Bog om August Sandgren hedder det et Sted med Rette, at man maa lade lidt af Beundringen gaa videre til Gravøren. End ikke dette Forbehold behøver man at tage overfor Roger Paynes Bind. De er Enkeltmandsværk i forbløffende Grad. Ikke for ingenting virker hans Bind med denne betagende personlige Kraft, naar man holder dem i Haanden, ikke forgæves gjorde han hele Arbejdet i alle dets Detailler.

Stilen i Roger Paynes Bind er karakteriseret ved en ejendommelig Blanding af Overflod og Sparsomhed. Grundprincippet er rig Dekoration af Ryggen og sparsom af Bindsiden. Paa Ryggen, der oftest er flad og med ægte Forhøjninger, er Princippet Koncentration af Dekorationen paa det øverste og de nederste Felter, mens de mellemliggende fra det

næstøverste og nedefter forbeholdes henholdsvis Forfatter, Titel, Trykkested og Aar og eventuelt Bindbetegnelse. Denne Opdeling af Rygdekorationen, der varieres i det uendelige, men i Princippet forbliver den samme, er under Roger Paynes Hænder af en enestaaende dekorativ Slagkraft. Blikket tvinges frem og tilbage mellem den rolige, faste, kraftigt indprægede Antikvaskrift i Titelfelterne og Mylderet af Smaastempler i Yderfelterne. Man trættes aldrig, ser aldrig med Ligeegyldighed paa denne paa en Maade den samme og dog altid nye og levende dekorative Helhed.

Bindsiden indrammes gerne af en eller to Guldlinjer med større eller mindre Dekoration i Hjørnerne. Snart er det blot en Blomst, snart et helt Felt, trekantet eller firkantet, tæt fyldt med smaa Stempler som Felterne paa Ryggen. Det mærkelige er blot, at hvad enten Payne nøjes med et Par Linjer og en Blomst, eller han saar med rund Haand af sit Overflødighedshorn af Stempler, virker Siden lige udtryksfuld, lige fængslende, lige personlig. Men dermed er Udsmykningen endnu ikke forbi. Roger Payne var en af de første engelske Bogbindere, der gjorde noget væsentligt ud af Bindets Inderside. Om ikke Forfatteren skulde nok Payne sørge for, at man aabnede hans Bind. Indersiden er ofte hele Vejen rundt forsynet med en Kant af Skind, der som oftest i Hjørnerne er smykket med en lignende enkel Dekoration som den udvendige Bindside. Men her møder vi igen et af denne store Bogbinders geniale Indfald. Paa Feltet indenfor den dekorede Skindramme opklæber han et Stykke Papir af samme Farve som Forsatspapiret. Dette er ikke det bemærkelsesværdige. Det bemærkelsesværdige er, at han til dette Papir næsten altid vælger en Sort af en egen dump, mat Farvone. Naar hans Samtidige enten i England eller Frankrig foretager en lignende Udsmykning af et Binds Inderside med Skindramme, kan de ikke faa Papiret prangende nok. Franskmændene, Bozérien f. Eks., nøjes endda ikke med Papir, men foretrækker glitrende blaat eller lyserødt Moiré. Naturligvis er Payne blevet strengt kritiseret for denne Ejendommelighed lige op til for ganske nylig. Den lærde Ellic Howe taler saaledes om hans »unhappy partiality« for denne Papirtype. I Virkeligheden er der jo Tale om en lykkelig Forstaaelse af paa den ene Side Beherskelsens, paa den anden Side Ovraskelsens Kunst. Dekorerer løs kan enhver; Payne forstaaer at bremse op i det rette Øjeblik.

Den Originalitet og Omsorgsfuldhed, der præger Roger Paynes Valg og Behandling af sine Skindsorter, tyder heller ikke just paa, at Valget af Forsatspapir ikke skulde være velbetænkt. Han helligede sig vist udelukkende Helbind, hvortil han fortrinsvis benyttede enten glat olivenfarvet eller rødt, saakaldt »straight-grain«, d. v. s. kunstigt langnarvet Maroquin eller brunt »russia«, d. v. s. kunstigt krydsnarvet Kalveskind. Ogsaa denne særlige Behandling af Skindets Overflade — Narven — udførte han selv og var vist den, der gav Stødet til, at disse særprægede Skindsorter vandt Indpas i England paa denne Tid.

Roger Payne hørte ikke til de beskedne. Det fremgaar ikke blot af de Summer, han undertiden forlangte, men ogsaa af den Maade, hvorpaa han i sine Regninger omtaler sit Arbejde. Hans Regninger er en Gang imellem bevaret sammen med Bogen; man har sikkert allerede i Samtiden moret sig over dem. Med stor Omstændelighed — Sproget er ogsaa snurrigt — gør han Rede for, hvor fortræffeligt alt er udført, og undlader heller ikke altid at stikle til mere sjuskede Kolleger.

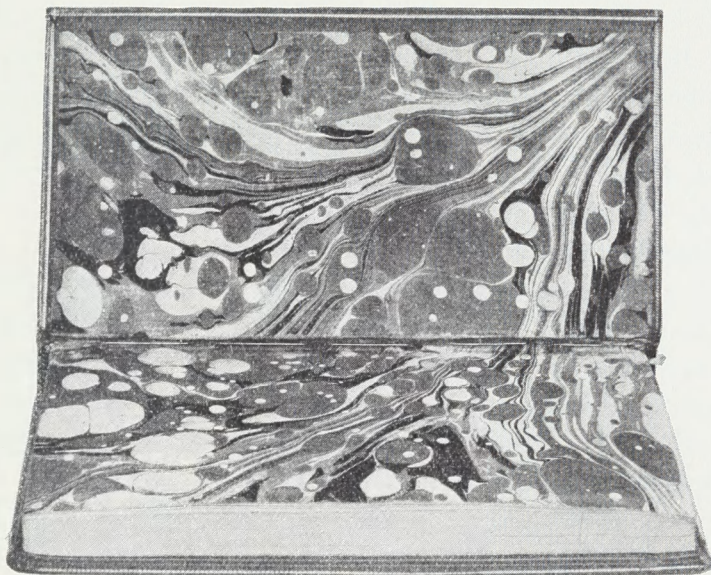
Men med den uhyre Omhu for hvert eneste Bind maatte Arbejdet gaa sent. I Forhold til Tiden har det, han forlangte, sikkert været rimeligt nok. Her findes en yderligere Forklaring paa hans store Fattigdom. Han forstod ikke som sine Kolleger at slaa af paa Fordringerne til sig selv.

Idag er et Bind af Roger Payne en stor Kostbarhed. Ikke i og for sig paa Grund af dets Sjældenhed; mange Payne-Bind er lykkeligvis bevaret; men særlig fordi de fleste forlængst er havnet i offentlige engelske Samlinger. I Danmark findes — ellere rettere fandtes indtil for ganske nylig — som sagt kun eet. I Norge findes vistnok intet. I Sverige ejer Kungliga Biblioteket et, mens en Privatsamler — Kapten Thore Virgin — sidder inde med hele fire Payne-Bind. Der var derfor saa meget mere Grund til at fæste sig ved det omtalte Fund. Skulde det virkelig være Bind af Roger Payne?

Det gaar ikke an at lægge for megen Vægt paa de nævnte Antegninger. Det er vistnok den unge H. O. Lange, der har katalogiseret Bogen — en fin Montesquieu-Udgave af »Lettres Persanes« fra 1782 — i Slutningen af Halvfemserne, paa hvilket Tidspunkt den sandsynligvis er erhvervet, men Studiet af Roger Payne var dengang kun i sin Vorden. H. O. Lange kan næppe have haft noget dybere Kendskab til de mange og specielle Særegenheder, der betinger et ægte Roger Payne-

Bind. Desuden er det mistænkeligt, at det ikke var med paa Udstillingen af kunstfærdige Bogbind paa Kunstindustrimuseet i 1906, eller dog, at det ikke blev omtalt hverken af Emil Hannover eller Carl Elberling i deres Artikler om Roger Payne.

I al Fald maatte det snart erkendes, at en nøjere stilistisk og teknisk Prøvelse af de tre smaa Bind ikke levnede megen Grund til Optimisme.

De adskilte sig paa for mange Punkter fra den gængse Type. En særlig Usikkerhedsmargin ligger i deres spæde Format. Det kunde være Forklaringen paa, at Ryggen er uden Forhøjninger og uden al Dekoration bortset fra et Par stiplede Tværlinjer. Ligeledes paa, at Indersiden er uden Doublure (Skindindfatning). Men flere andre Detailler afviger fra Normen. Kapitælbaandene har tre Traadfarver: Grønt, Hvidt og Rødt, hvor Payne foretrækker Grønt. En synlig Hæftetraad langs den indvendige Fals er rød, hvor Payne foretrækker hvid eller gul. Mærkebaandet er lyseblaat, hvor Payne foretrækker grønt, lyserødt, purpurfarvet eller brunt. Man kunde indvende, at alt dette var uvæsentlige Detailler, hvis man ikke netop kendte Paynes Troskab overfor disse De-

Det indvendige af et af de tre røde Bind.

Ser man nøje efter, kan man langs Falsen lige skimte den betydningsfulde røde Traad.

tailler. Det er i Virkeligheden kun det graciøse Helhedsindtryk, det smukke langnarvede Maroquin og til Nød et ejendommeligt marmoreret Forsatspapir, der paa Forhaand tyder paa Payne. Og det er ikke nok, ikke nok til med blot nogenlunde Sikkerhed at henføre Bindet til Payne. Der var Samtidige, som kunde præstere noget lignende.

Det maa her indskydes, at Litteraturen om Roger Payne og hans Samtidige i England ikke er meget bevendt, navnlig ikke naar det gælder en Undersøgelse af denne specielle Karakter. Hovedværket er Davenports Bog om Roger Payne, der som nævnt ikke udmærker sig ved Paalidelighed. Men saa meget kunde man dog læse sig til, at den omtalte David Weir og hans Kone i Perioder arbejdede paa Roger Paynes Værksted, og at deres Arbejder vistnok opviser nogenlunde lignende Afvigelser fra Roger Paynes egne Ting som de nævnte. Skulde det være David eller Mrs. Weir, der havde udført de tre Bind?

Selvsyn er i et saadant Tilfælde naturligvis vigtigt, og noget sikkert Bind af David eller Mrs. Weir havde jeg paa dette Tidspunkt ikke haft Lejlighed til at se. Nu vides det imidlertid, at en berømt engelsk Bog-samler ved Navn Michael Wodhull (1740—1816), der særlig samlede Incunabler, plejede at lade sine Bøger indbinde af Roger Payne eller Mrs. Weir i rødt Maroquin eller brunt Ruslæder. Ved at slaa op i Victor Madsens fortræffelige Katalog over Det kgl. Biblioteks Incunabelsamling med dets Index over Ejernavne var det let konstateret, om der paa Biblioteket skulde findes Incunabler, der havde tilhørt Wodhull. Det viste sig, at der fandtes to, hvoraf det ene netop var et Helbind i brunt Ruslæder, paa Siden forsynet med Wodhulls Vaabenskjold i Guld.

Noget særlig smukt Bind er det iøvrigt ikke, men for nærværende Undersøgelse overordentlig interessant. Det ejendommelige marmorerede Forsatspapir er af ganske samme Type som Montesquieu-Udgaven, og til Kapitelbaand er anvendt lignende grønne, hvide og røde Traade, ligesom Ryggen er uden Forhøjninger. Den synlige Hæftetraad langs den indvendige Fals er rød. Snittet er farvet gult. Mærkebaandet er blaat. Men er det indbundet af Mrs. Weir? Det kunde ikke uden videre antages, da det er kendt, at Wodhull ogsaa, omend sjældnere, anvendte andre Bogbindere til at pleje sit Bibliotek. Et andet Fund ikke længe efter kunde tyde paa, at Wodhull-Bindet var eller dog lige saa godt kunde være af en af disse.

Det laa jo nær som Led i Undersøgelsen, i det hele taget at se lidt nøjere paa, hvad Det kgl. Bibliotek havde staaende af engelske Bogbind fra Slutningen af det attende Aarhundrede. Omraadet havde aabenbart ikke interesseret de tidligere bogbindkyndige Bibliotekarer nævneværdigt, og selvom Mulighederne for at finde et oplagt Payne-Bind ikke var store — dets karakteristiske Rygdekoration vilde vel forlængst være faldet i Øjnene — kunde et Sammenligningsmateriale af Bind af samtidige engelske Bogbindere være nyttigt og i sig selv af en vis Betydning.

Det kgl. Biblioteks Bogmasse er saa uhyre, at en mekanisk Gennemgang af dets Bogbind med et saa specielt Formaal for Øje ikke ligefrem er fristende. Men paa Forhaand maatte man vente, at Chancerne var størst indenfor Samlingerne af engelsk Litteratur og engelsk Historie, ligesom indenfor den af Englænderne gennem Aarhundreder saa flittigt dyrkede klassiske Filologi. Dette slog ogsaa til. I Løbet af kort Tid forelaa et Materiale, som der kunde bygges paa.

Det lettede Undersøgelsen ikke saa lidt, at disse engelske Bogbind, selvom de sikkert stammer fra flere forskellige Bogbindere, har et saa udtalt Fællespræg. Skal man sige det kort, er det Roger Payne i vulgæriseret Form, med glat Ryg, hvor Payne altid har Forhøjninger, som ufravigeligt Særkende. Egentlig burde man kalde denne Bindtype tysk-engelsk. Der skete nemlig det mærkelige, at en hel Række tyske Bogbindere i denne Periode slog sig ned i England og faktisk dominerede Faget indtil et Stykke ind i nittende Aarhundrede. Payne var en af de faa indfødte Englændere, der gjorde sig gældende. Formodentlig har det været Bogbindersvende paa Valsen, der er groet fast, da de mærkede, der var varigt Behov for dem. »Paa denne Tid — skriver en Søn af en af disse tyske Bogbindere — var Bogbinderiet i dette Land sunket til et meget lavt Stade, og de tyske Bogbinderes Komme blev hilst med almindelig Tilfredshed.« (Henry G. Bohn i *The Art Journal* 1881, p. 196.) Denne Udtalelse er sikkert rigtig. Roger Payne og de faa andre betydelige engelske Bogbindere har været Undtagelser. De indvandrede Tyskere skabte, delvis under Indflydelse af Roger Payne, en Blomstring af den engelske Bogbinderkunst, der for en kort Tid — vel ogsaa for en Gangs Skyld — gjorde den normgivende paa Fastlandet, specielt — og det er det mærkeligste i — Frankrig.

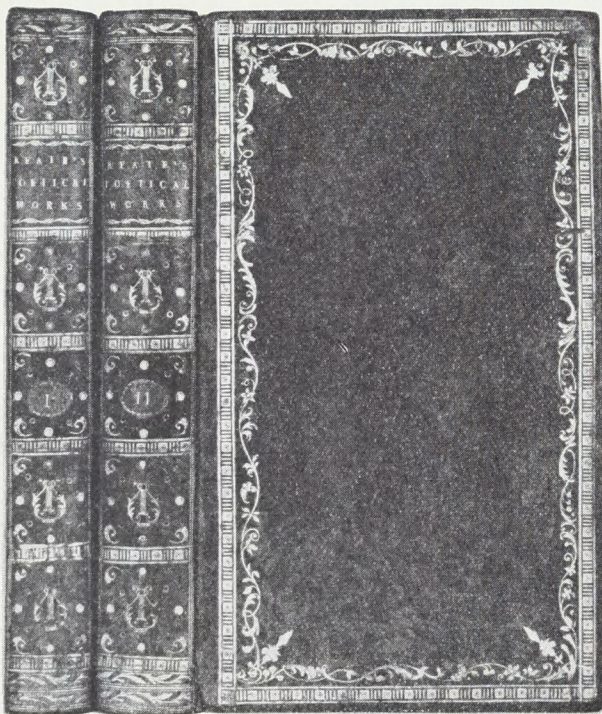
Ernest Thoinan (Pseudonym for Antoine Ernest Roquet), den ansette franske Bogbindforsker, der i 1893 udgav sit store Værk om det franske Bogbinds Historie fra Aar 1500 til Aar 1800, skummer, naar han taler om denne Fornedrelsens Tid. Selv han, der gjorde sin Kollega de Labordes Slagord til sit: »La reliure est un art tout français«, kunde ikke slippe udenom det beklagelige Faktum. Til Gengæld skaffer han sig Op- rejsning ved at kritisere denne saakaldte »genre anglais riche« ned i det sorteste Helvede: »disse intetsigende Forgyldninger uden Stil og uden Virkning ... magre Stempler, Punkter, hule Perler, smaa ligegyldige Blomsterornamenter, andet var det i Virkeligheden ikke, vi havde faaet fra England. *C'était d'une sécheresse absolue, d'une pauvreté dés- espérante.*« Anglomanien gik saa vidt, fortæller han, at en Bogbinder ved Navn Delorme for at overgaa sine Kolleger fandt paa at beskære Bøgerne langs Ryggen og lime dem direkte paa Bindet uden Hæftning for at opnaa den totalt glatte Ryg!

Hvis man aflægger de lokalpatriotiske franske Brillen, vil man sikkert se med noget mildere Øjne paa denne Bindtype, men at den er det rene Vand i Sammenligning med Roger Paynes uforlignelige Værk, maa man indrømme.

Men tilbage til Undersøgelsen. De fremdragne Bind kunde inddeles i Grupper alt efter Lighedsgraden med de formentlige Payne-Bind og Wodhull-Bindet. Særlige Lighedspunkter med de førstnævnte frembød en Udgave af Velleius Paterculus trykt i Glasgow 1752. Det havde tilsvarende marmoreret Forsatspapir, tilsvarende Kapitæl- og Mærke- baand og en rød synlig Traad langs den indvendige Fals. Tilfælles med Wodhull-Bindet havde det den gule Farve paa Snittet. Hvis ikke man af disse mange Fællestræk turde slutte til samme Bogbinder til de tre nævnte Bøger, maatte man i Stedet slutte til en ret betydelig Uni- formitet i den datidige engelske Bogbinderkunst.

Et Forskelstræk ved Paterculus-Udgvaven danner imidlertid Bind- siden, der er af mørkt Kalveskind med en egenartet Marmorering. Denne Skindmarmorering, der undertiden tager Form af en trælig- nende Tegning — tree-marble — blev vistnok indført af den første ty- ske Bogbinder, der nedsatte sig i England, Baumgarten. Baumgarten kender man kun noget til ad litterær Vej, intet af hans Bind er hidtil identificeret. Han døde allerede 1782, og det var først ved denne Tid,

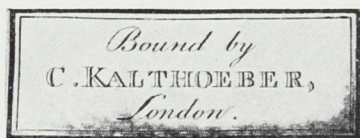
at de engelske Bogbindere kom ind paa at signere deres Bind, uden at det forøvrigt blev videre almindeligt. Payne, der døde 1797, signerede saaledes aldrig. Men hvem der hyppigt signerede var Kalthoerber, en Bogbinder af preussisk Afstamning, som arbejdede sammen med Baumgarten i dennes sidste Aar og videreførte Virksomheden efter hans Død. Foreløbig pegede Sporene mod denne Kalthoerber, der ogsaa nævnes

blandt de Bogbindere, Wodhull anvendte. Om nu blot det kunde lykkes at naa frem til et Bind, der frembød væsentlige Lighedspunkter med de foregaaende og vel at mærke bar Kalthoerbers Signatur, vilde Kabalen være gaaet op, eller dog en Kæde af vægtig Beviskraft være tilvejebragt. Det mærkelige var, at Kabalen virkelig gik op.

I Aaret 1793 var den danske Skuespiller Frederik Schwarz paa Studierejse i England, hvor han stiftede Bekendtskab med den engelske Digter George Keate. Keate fattede Beundring for Schwarz, i hvis

Stambog han skrev: »Master in all.« Han gav ham ogsaa et Eksemplar i to Bind af sine poetiske Skrifter forsynet med Dedikation. Det interessante i denne Sammenhæng er imidlertid, at Bogen, der nu findes i Det kgl. Bibliotek, i første Bind bærer en lille rød Etiket med Ordene: »Bound by C. Kalthoeber.« Og hvad der er lige saa vigtigt, Bindene svarer nøje til den førømtalte Paterculus-Udgave: det har lignende marmoreret Kalveskind, lignende gulfarvet Snit, lignende Mærke- og Kapitælbaand. Blot er det marmorede Forsatspapir af en anden Farve-

tone, hvad der ogsaa kan forklare, at den synlige Traad langs den indvendige Fals ikke er rød, men hvid. Den Tids Bogbindere lagde selv i de mindste Detailler en Farvesans for Dagen, som vore Dages kunde misunde dem.

Dette Fund betegnede et stort Skridt videre. Alligevel, for at slutte Kæden fuldstændigt maatte Undersøgelsen fortsætte. Der maatte endnu findes et sikkert Kalthoeber-Bind med synlig rød Traad og helst naturligvis i rødt Maroquin.

Der gik en Tid, og saa lykkedes det at fremdrage et stateligt rødt Maroquinbind i Kvartformat af utvivlsom engelsk Ekstraktion fra Tiden. Bogen var en fornem Udgave paa tykt Papir af Aristoteles' *De Poetica*, foranstaltet af den engelske Filolog Tyrwhitt og trykt i Oxford 1794. For en overfladisk Betragtning kunde Bindet meget vel have været at henføre til Roger Payne. Bindsiden havde en enkelt Guldlinje langs Kanten som eneste Dekoration, mens Ryggen var inddelt i Felter dekoreret nøje efter det Payneske Princip: Blomsterornamenter i en Vrimmel af bittesmaa forgyldte Prikker, »richly dotted« som det hedder i Roger Paynes Sprog. Men Intensiteten i selve Stemplingen og det kunstneriske Liv i Prikkerne Udstrøning manglede. Paa det Tidspunkt havde jeg kun haft eet ægte Payne-Bind i Haanden — Kunstindustrimuseets, der ligeledes er i rødt Maroquin — men Forskellen

Kalthoebers Etiket. Farven teglstensrød. Forekommer ogsaa i blaåt.

var umiskendelig. Med disse to Bind ved Siden af hinanden vilde enhver kunde dømme om Oprindelighed og Vulgarisering.

Men hvem var Vulgarisatoren? Der var ingen Signering, men igen blaat Mærkebaand, rødt, hvidt og grønt Kapitalbaand og noget lignende marmoreret Forsatspapir. Skulde det være Kalthoeber?

Der var denne Gang en anden Vej at gaa end den rent stilistiske og tekniske Undersøgelses. Paa Katalogsedlen stod i en Parentes Navnet Brøndsted. Auktionskataloget over P. O. Brøndsteds efterladte Bogsamling, der blev solgt i 1843, viste ganske rigtigt, at P. O. Brøndsted havde ejet Bogen, ligesom et Blyantsmærke i Marginen paa Bibliotekets Eksemplar lod slutte, at Biblioteket havde købt Bogen ved denne Lejlighed. Det var nu et Forsøg værd at prøve at finde frem til den tidligere, formentlig engelske Ejer. I hans Katalog vilde der være en Mulighed for at finde angivet, hvem Indbindingen skyldtes. Saadanne Angivelser forekom allerede paa Paynes Tid i engelske Bogkataloger.

Forsaavidt var Forsøget ret let gjort. De fleste af P. O. Brøndsteds Dagbøger er gaaet tabt, men de faa bevarede findes paa Det kgl. Bibliotek (Ny kgl. Samling, Nr. 2400 i Kvart). En hastig Gennembladning førte frem til en Liste over Bøger købt paa en Auktion i London over den engelske Bogsamler Samuel Butlers Bibliotek, der solgtes den 23. Marts 1840 og følgende Dage. Blandt disse Bøger figurerede — mirabile dictu — ogsaa Aristoteles' *De poetica* med Prisen 1 Pund og 10 Shilling. Da Det kgl. Bibliotek ikke selv ejer Kataloget over Bibliotheca Butleriana, blev det nødvendigt at skrive til British Museum efter en Fotokopi af den paagældende Side. Den kom — men det var en Skuffelse. Indbindingen var ganske vist fremhævet — red morocco — men Bogbindernavn var der ikke noget af.

Det Kalthoeberbind i rødt Maroquin, som denne omstændelige Omvej saaledes ikke bragte, kom for Dagen ved en snublende nær Genvej. Skønt Det kgl. Bibliotek købte den fornemme Aristoteles paa Brøndsteds Auktion, havde det allerede et Eksemplar i Forvejen, ovenikøbet et Pragteksemplar i Folio trykt paa stort Papir, »sur grand papier«, som det hedder i Bibliofilsproget. Dette Eksemplar var ogsaa i rødt Maroquin, lignede meget det andet, blot enklere, uden nogensomhelst Dekoration mellem de dobbelte Forhøjninger paa Ryggen. Men Bindets Inderside havde en finere Udførelse, idet det var forsynet med Doub-

lure. Og paa Forsatsbladet fandtes Etiketten: »Bound by C. Kalthoeber.« Sandsynligvis har Det kgl. Bibliotek en Gang faaet denne Bog som Gave fra Oxford. Midt paa Bindsiden straalder Oxforduniversitetets Vaaben i Guld.

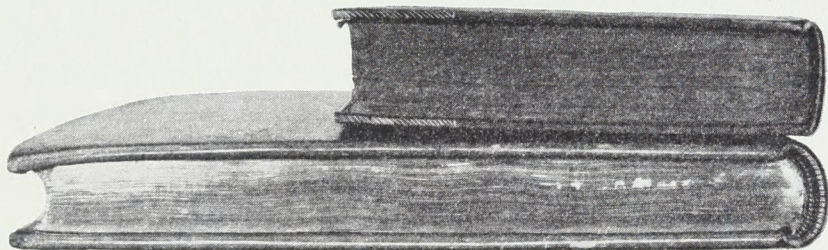
Om man fra dette Bind tør slutte til Kalthoeber ogsaa for det andet Binds Vedkommende, er ikke uden videre givet. Flere Ting kan tyde paa samme Bogbinder, men Rygfelternes Dekoration er for særpræget til, at man endnu tør udtale sig med Sikkerhed. Og nogen synlig rød Traad har intet af dem.

Paa dette Stadium af Undersøgelsen kom en Studierejse mig til Hjælp, som Rigsbibliotekar Svend Dahl lod mig foretage til Kaptan Thore Virgins førømtalte Bibliotek paa Qvarnfors i Skaane. Paa mange Maader var det en stor Oplevelse at besøge denne bogkyndige Mands gæstfri Hjem og enestaaende Bibliotek, utvivlsomt det betydeligste private i Norden samlet af en enkelt Mand. For det specielle Studieføormaal bragte Besøget det endelige og afgørende Resultat.

Kaptan Virgin er sikkert Ejer af den fineste Samling i Privateje af engelske Bogbind fra Slutningen af det attende Aarhundrede udenfor England og evt. Amerika. Fire sikre Roger Payne-Bind, et Par Bind, der rimeligvis kan henføres til hans Værksted, en Række Bind af Roger Paynes Samtidige, deriblandt en halv Snes signerede eller paa anden Maade sikrede Kalthoeber-Bind. Og saa har Kaptan Virgin endda ejet endnu et Roger Payne-Bind, skønnere maaske end noget af de fire andre, som han imidlertid skænkede bort til en Ven, fra hvem det siden er erhvervet til Kungliga Biblioteket i Stockholm.

Ud af dette rige Materiale var der et Bind, der straks indbød til nøjere Sammenligning med de tre smaa formentlige Roger Payne-Bind fra Det kgl. Bibliotek. Det var af omtrent samme Format, lignende rødt »straight-grain« Maroquin uden anden Dekoration end Ejeren, Michael Wodhull's Vaaben i Guld paa Bindsiden. Ryggen var glat med Guldtsværinjer, Kapitælbaandene i grønt, lyserødt og hvidt, og Forsatspapiret marmorert omtrent som paa Montesquieu'en; derimod var Mærkebaandet grønt og den synlige Traad langs den indvendige Fals ikke rød, men hvid. Ifølge det trykte Katalog over Bibliotheca Qvarnforsiana skal dette Bind være udført af den førømtalte Mrs. Weir, Roger Paynes Medhjælper i en Aarrække, vist navnlig til Reparation af med-

tagne Bøger. Hvis det holder Stik, at Roger Payne aldrig selv anvendte rødt, hvidt og grønt Kapitælbaand, er der ingen Grund til at betvivle, at Bindet i det mindste stammer fra hans Værksted. En indgaaende Granskning af Materialet af paa den ene Side sikre Roger Payne-Bind og paa den anden Side sikre Kalthoeber-Bind førte nemlig til Erkendelsen af et lille teknisk Skelnemærke, som vistnok ikke har været paaagtet i den foreliggende Litteratur, men som i al sin Ubetydelighed sandsynligvis vil staa sin Prøve, hvor andre Skelnemærker glipper. Som

Anker Kyster engang i en Afhandling om Grolierbindene skrev om et tilsvarende Skelnemærke: »Naar man ved, hvordan Skik og Brug, selv i Smaating, er fast indgroet i Haandværkernes Arbejde, forstaar man bedre, hvor værdifuldt dette Skelnemærke er.«

Det drejer sig her om den Maade, hvorpaa Roger Payne afslutter Bindets Ryg foroven og forneden. Alle hans Bind paa Qvarnfors afsluttes med Skindet tyndt og let ombøjet. Det samme gælder Kunstindustrimuseets Payne-Bind og, saavidt man kan se af de udmærkede Afbildninger i Davenport's Bog, gælder atter det samme det store Materiale, Davenport har haft til sin Raadighed. Hvor ufravigelig denne Regel er, kan naturligvis først endelig afgøres ved Selvsyn af Samlingerne i England, men med dette Forbehold kan det lille Wodhull-Bind nu med Sikkerhed henføres til Roger Paynes Værksted. Og med lige saa stor Sikkerhed maa — beklageligt nok — de tre smaa Bind om Montesquieu-Udgaven paa Det kgl. Bibliotek udelukkes fra samme Værksted. Ryggen paa disse Bind har nemlig en anden Afslutning; de slutter fladtrykt med en Dekoration af smaa dobbelte Tværlinjer, der gaar vinkelret paa Ryggen.

*Forskellen mellem Bogryggens Afslutning
paa et Roger Payne-Bind (øverst) og et Kalthoeber-Bind (nederst).*

Saa nedslaaende dette Resultat i sin Negativitet end er, findes der dog en Trøst. Selv nok saa mange kritiske Undersøgelser kan ikke berøve disse Bind deres charmerende kunstfærdige Udførelse, og med nogenlunde Sikkerhed kan de nu tilskrives Kalthoebers Haand. Netop denne Afslutning af Ryggen foroven og forneden viste sig nemlig at være karakteristisk for alle Kalthoerberbindene paa Qvarnfors, saaledes som den ogsaa er for dem paa Det kgl. Bibliotek. Til yderligere Sikkerhed for denne Bestemmelse skal sluttelig anføres, at fire af Kalthoerberbindene paa Qvarnfors udmærkede sig ved en synlig rød Traad langs den indvendige Fals.

Kun et lille Forbehold bliver endnu tilbage. Alle de undersøgte Kalthoerber-Bind har ligesom aftrappede, saakaldte dobbelte Kapitælbaand, hvor Montesquieu-Udgaven har enkelte. Det er stadig et Spørgsmaal, om dette forekommer hos Kalthoerber. Kun modstræbende giver de tre gaadefulde Maroquinbind deres Hemmelighed fra sig.

Hvad Paterculus-Udgaven angaar, taler de foretagne Undersøgelser med overvejende Sandsynlighed for, at den er indbundet af Kalthoerber. Derimod bragte Besøget paa Qvarnfors med Hensyn til Wodhull-Incunablen et overraskende Moment ind i Sagen. I Kaptens Virgins righoldige Samling af bibliografiske Haandbøger indgik ogsaa Sotheby-Kataloget over den Del af Wodhulls Bibliotek, som solgtes ved Auktion 1886. I dette Katalog viser det sig, at Wodhull-Incunablen figurerer som indbunden af Mrs. Weir.

Hvis dette er rigtigt, maa man altsaa slippe den røde Traad som eksklusivt Kalthoerber-Tegn. Spørgsmaalet er imidlertid, hvordan Sotheby-Kataloget, der vrimler med Bogbindernavne til usignerede Bind, er kommet til disse Angivelser. Om det er løse Skøn, eller om der muligt ligger efterladte Wodhull-Optegnelser til Grund. Men endvidere er Spørgsmaalet naturligvis, hvor præcist Mrs. Weirs Særpræg som Bogbinder lader sig fastslaa. Muligvis er Ejendommeligheder som f. Eks. blaat Mærkebaand eller rød Hæftetraad langs Falsen, der notorisk ikke forekommer hos Roger Payne, til en vis Grad Fællesgods hos hans Samtidige og følgelig af sekundær Værdi, naar man søger at skelne mellem disse indbyrdes. Stempelsammenligningen, der ellers spiller saa stor en Rolle i Bogbindsforskningen, men som maatte forsages ved Undersøgelsen af de tre Montesquieu'er, fordi de var uden al Dekora-

tion, staar maaske da tilbage som den eneste virkelig holdbare Metode. Bindryggens Afslutning, der sandsynligvis har sikret Bestemmelsen af Montesquieu-Udgaven, faar i al Fald ingen Betydning i det foreliggende Tilfælde, da Wodhull-Incunablens Ryg uheldigvis er afslidt baade foroven og forneden.

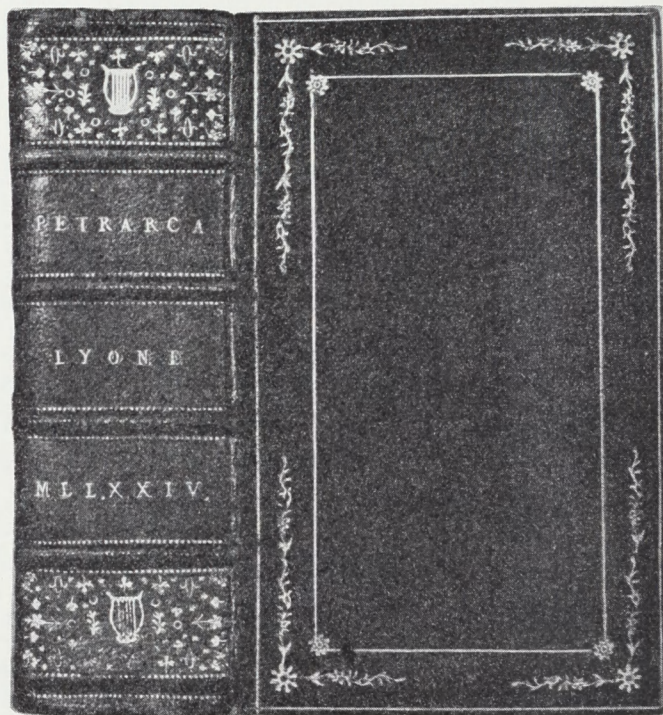
Indtil videre maa denne Wodhull-Incunabels Problem da vente paa sin Løsning. Naar det er løst, vil man maaske ogsaa kunne hæfte et sikkert Bogbindernavn paa den anden af Det kgl. Biblioteks Wodhull-Incunabler. Den er om muligt endnu mere problematisk og interessant, fordi Bindet, samtidig med at det har Træk, der tyder paa selve Roger Payne, mærkelig nok er et Halvbind; og et Halvbind af Roger Payne er noget lige saa uset som den sorte Tulipan.

Da Slutresultatet af denne unægtelig noget vidtløftige Undersøgelse omsider forelaa, var der hengaaet godt to Aar. Rigsbibliotekaren, der hele Tiden fulgte Undersøgelsen med levende Interesse, nærede fra Begyndelsen ingen større Tiltro til, at de tre Maroquinbind nogensinde vilde vise sig virkelig at være af Roger Payne. Og selvom dette skulde blive Tilfældet, kunde de jo dog ikke siges at give noget fulgyldigt Indtryk af den store engelske Bogbinders Ejendommelighed. Uden at afvente Undersøgelens Resultat skønnede Svend Dahl derfor som det ene fornødne, at Det kgl. Bibliotek snarest søgte at erhverve et godt og typisk ægte Roger Payne-Bind. Det hører til Det kgl. Biblioteks Opgaver at kunne vise Bogbinderkunstens Udvikling i dens Hovedfaser, og det var en beklagelig Forsømmelse, at Roger Payne, der rager op ved sit forbilledlige Haandværk, sin særprægede Personlighed og sine vigtige Bidrag til Stiludviklingen, endnu ikke var repræsenteret.

Ogsaa andre Grunde talte for at handle hurtigt. Roger Paynes Stjerne har i det sidste halve Aarhundrede været i stadig Stigen paa Bogmarkedet. Samlere Verden over rives om ham; og i hastig Takt finder det relativt lille Udbud fast Leje i offentlige Samlinger. Det blev derfor omgaaende meddelt Bibliotekets Forbindelser i Indland og Udland, at man var paa Jagt efter et Roger Payne-Bind.

Hvad der gav Jagten et ekstra Spændingsmoment var Bibliotekets økonomiske Handicap. Som før nævnt signerede Roger Payne ikke sine Bind. Hundrede Procent Sikkerhed har man kun, naar Bindet er led-

saget af en af Roger Paynes egenhændige Regninger. Naturligvis hører dette til Sjældenhederne, og et saadant Bind betaales, hvis det iøvrigt er i god Stand, med Priser op imod en halv Snes Tusind Kroner. Noget saadant kunde Biblioteket slet ikke indlade sig paa. Man maatte paa Forhaand holde sig til de betydeligt billigere Eksemplarer, der kun er sikrede ved tekniske og stilistiske Kriterier og eventuelt ved Proveniens.

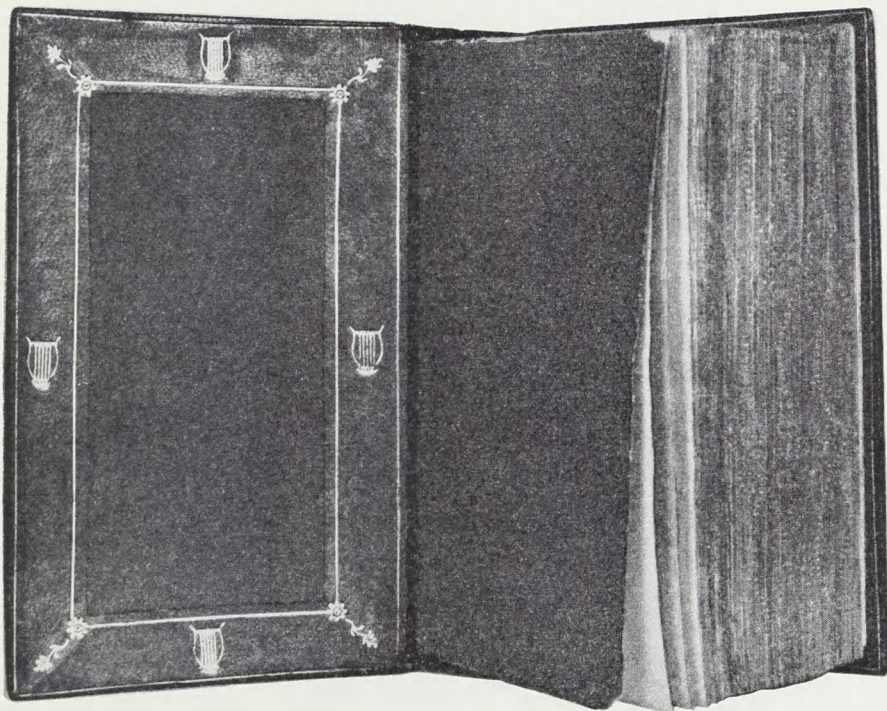

Det indebærer en Risiko for at faa et om ikke moderne saa dog samtidigt eftergjort Payne-Bind; saadanne Bind forekommer, men denne Risiko maatte man altsaa løbe.

Heldet var imidlertid ude. Allerede i Efteraaret 1950 kunde Det kgl. Bibliotek hjemføre et lige saa smukt som typisk Roger Payne-Bind, der ovenikøbet var sikret ved en overordentlig fin Proveniens. Det har tilhørt den højt anerkendte engelske Bogbindsforsker G.D. Hobson og var i 1926 udstillet i den eksklusive First Edition Club.

*Roger Payne-Bind erhvervet af Det kongelige Bibliotek 1950.
Skindet er olivenfarvet Maroquin, af Payne selv kaldet »Venetian».*

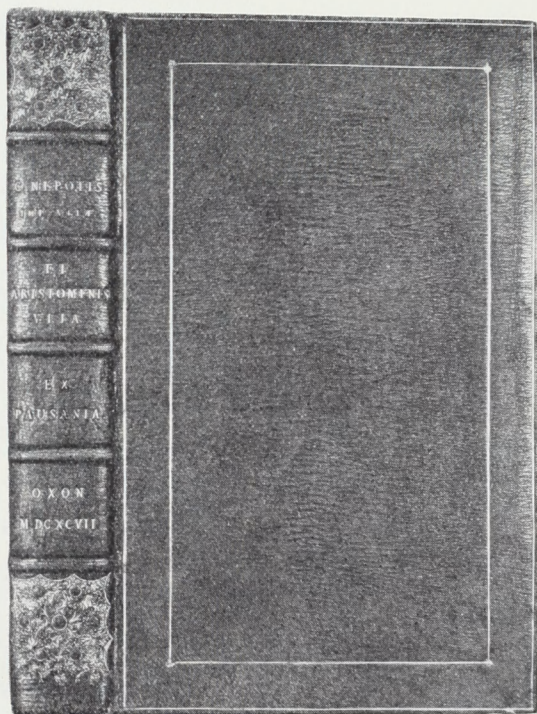
Bindet omslutter en Petrarca-Udgave i lille Oktavformat trykt i Lyon 1574. Payne lagde Vægt paa at afstemme sine Bind efter Bøgenes Indhold. I en bevaret Regning for Indbinding af Edmund Spencers »The Faerie Queene« skriver han saaledes: »Finished (dekoreret) in the highest Taste Characteristic of the English Poet by Acorns & Oak leaves, The Lyre, Crescent, Laurel Branches disposed in the most ele-

gant and Correct Manner in the Gothic Taste of the Time.« Ogsaa i Petrarca-Udgaven har han, med Allusion til Indholdet, gjort rig Brug af Lyren, der baade figurerer paa det øverste og nederste af Ryggens Felter og midt paa hver Side af den fine indvendige Skindindramning. Sandsynligvis har han tænkt paa Petrarcas italienske Herkomst ved Valget af Skindsort, der er af det glatte olivenfarvede Maroquin, han selv kaldte »Venetian«. Det er oplysende for Konsekvensen i Paynes Smag, at en Petrarca-Udgave, han en Gang indbandt for Lord Spen-

*Det indvendige af det paa forrige Side afbildede Bind.
Forsatspapirets Farve er mat smudsiggrønt. Bemærk Ciseleringen paa Snittet.*

cer, ogsaa er indbundet i olivenfarvet Maroquin og ogsaa har Lyren som Dekorationselement. Iøvrigt er det ny erhvervede Bind paa alle Maader karakteristisk for Roger Payne. Der er det fine Samspil mellem de rigt dekorerede Rygfelter og den enkle Bindside, der er det matte, nærmest graaligt grumsede Forsatspapir, der er de i det foregaaende ofte nok nævnte Detailler: det grønne Kapitelbaand og det grønne

Mærkebaand. Det udsøgt behandlede glatte Skind er trukket over ganske tyndt Pap, og Bindets Kanter er ved Hjørnerne forsynet med Skraastreger — ligeledes typiske Træk. En enkelt Ejendommelighed maa fremhæves. Snittet er forgyldt og ciseleret. Dette sidste er usædvanligt, kun en sjælden Gang forekommer Ciselering paa Payne-Bind og da kun lige ved Ryggen. Men Guldét og Ciseleringen har en kraftig Patina, og sandsynligvis stammer denne Dekoration fra en tidligere Indbinding samtidig med Bogen.

Roger Payne-Bind i rødt »straight-grain» Maroquin erhvervet af Det kongelige Bibliotek 1952. Øverste og nederste Rygfelt er, hvad Roger Payne kaldte »richly dotted».

Allerede med dette Bind kunde Roger Payne siges at være forsvarligt repræsenteret paa Det kgl. Bibliotek. Men da der et Aars Tid efter fra England indløb endnu et Tilbud paa et Roger Payne-Bind til en overkommelig Pris, mente Rigsbibliotekaren, man burde gribe til. Dette Bind vilde ogsaa smukt afrunde Billedet af Roger Paynes Smag særlig med Henblik paa Skindsorten, idet der her var benyttet hans karakteristiske røde, langnarvede Maroquin, og Bogen — Cornelius Nepos' *Excellentium imperatorum vitae*, Oxford 1697 — blev købt.

Bindet er endnu enklere end det foregaaende. Paa Bindsiden indskrænker Dekorationen sig til en Ramme af to Guldlinjer, saaledes at det specielt behandlede Skind kommer til sin fulde Ret. Ryggen har den typiske Fordeling af Titelfelter og dekorerede Felter omkring de ophøjede, ægte Bind. Aabner man Bogen, træffer det sig saa heldigt, at det indvendige ikke blot ligner, men er saa at sige Mage til det indvendige af det baade sikre og meget smukke førømtalte Payne-Bind i Kungliga Biblioteket i Stockholm: den smalle Skindindramning er prydet med et spinkelt Blomsterornament i hvert Hjørne, og Forsatspapiret er i mat, dunkelt Purpur. At samme Bogbinder maa have indbundet begge disse Bind, er hævet over al Tvivl. Af Detailler kan fremhæves de grønne Kapitæler, det grønne Mærkebaand og en synlig Traad langs den indvendige Fals i — Gult.

Ogsaa denne Bog har en tillidvækkende Proveniens. Den har tilhørt J.T. Payne af det berømte Boghandlerfirma, der som nævnt havde Forbindelse med Roger Payne, og var allerede ved Auktionen over hans Bogsamling i 1878 opført som indbundet af Roger Payne.

Der knyttede sig desuden den særlige Fordel til dette Køb, at der med Bogen fulgte en af Roger Paynes egenhændige Regninger. Ganske vist, Regningen refererer sig ikke til Bogen, men den er i sig selv af Værd baade som haandværkshistorisk og menneskeligt Dokument. I Oversættelse, forsaavidt Roger Paynes Sprog overhovedet lader sig oversætte, lyder den som følger:

»(Titlen:) *Vesalii Humani Corporis fabrica*. Titelbladet vasket, rensset og meget omhyggeligt repareret. Bladet overfor ditto. Portrættets Marginer rensset og Bladet overfor ditto. Fint Skrivepapir indvendig, særdeles fine og stærke Maroquinfalse. Fint Purpurpapir indvendig, meget nydeligt. Ydersiderne dekoreret med dobbelte Rammer og Hjør-

nestempler passende til Bogen. Ryggen dekoreret paa en meget elegant Maade med smaa Stempler, Papperne krævede Lapning med stærkt Pap og stærk Lim for at forebygge fremtidig Skade paa Bogens Hjørner. 2 Rifter lappet igen. Den tidligere Bogbinder havde repareret den meget daarligt som sædvanlig. Jeg har gjort det allerbedste Arbejde, jeg kunde, i Overensstemmelse med Bestillingen, det tog meget lang Tid. 15 Shilling.«

By Roger Payne

Valii Akmani corporis fabrica. The Title Washed, Cleaned, and very neatly Mended, The opposite Leaf Ditto. The Portrait Margery Cleaned and the opposite Leaf Ditto. Fine Drawing Paper inside ^{making great by being morocco skins. Fine purple paper inside very neat.} The outsides Finished with Double Plany and Corner Tools agreeable to The Book. The Back Finished in a very elegant Manner with small Tools. The Boards required Peice-ing with strong Boards & strong Glue to prevent future damage to the Corners of the Book. 2 Cutts new Guarded. ^{of 1} The former Book binder had mended it very badly as usual. I have ^{of 150} done the very Best Work in my power according to Orders. took up a great deal of Time

Tiden, en Tid af en anden Dimension end den, Payne havde i Tanke, kaster et ironisk og vemodigt Skær over Regningens sidste Ord. Selv »meget lang Tid« svinder ind og bliver kort, selv en meget høj Pris, selv 15 Shilling, bliver til ingenting, naar man som Roger Payne arbejder for Aarhundrederne.

LITTERATURHENVISNINGER

- T. F. Dibdin: The bibliographical Decameron. London 1817, II, p. 506 ff.
 Ernest Thoinan: Les relieurs français (1500—1800). Paris 1893, p. 182 ff.
 Cyril Davenport: Roger Payne. Chicago 1929. Heri p. 77 en udførlig Bibliografi.
 Ett urval av 1400- og 1500-talstryck samt konstnärliga bokband ur *Thore Virgins* samling på Qvarnfors. Uppsala 1947.
 Ellic Howe: A list of London bookbinders 1648—1815. London 1950.